

ПОШУК ВИТОКІВ НАРОДНОГО КАЛЕНДАРЯ

Григорій Щербій

Мойсей А. А. Магія і мантика у народному календарі східнороманського населення Буковини. — Чернівці, 2008. — 320 с.: 16 іл.

Створення узагальнюючих етнографічних праць неможливе без системного розгляду багатьох питань, які досі досліджені недостатньо. Упродовж останніх років посилилась увага вітчизняних етнологів до пізнання процесу взаємовпливів у традиційно-побутовій культурі етноконтактних зон. Більше уваги почали приділяти вивченню традиційної культури етнічних груп, які проживають в Україні або були пов'язані з нею культурно чи історично.

Дослідження проблематики етнокультурної ідентичності, традиційної культури порубіжних регіонів України, взаємовпливів та взаємодії етнічних спільнот уже дали певні результати. У межах України існує кілька великих етноконтактних зон — Полісся, Закарпаття, Слобожанщина, Південь та інші, традиційна культура яких досліджена вельми нерівномірно. До малодосліджених належить територія Буковини, яка перебуває на стику двох цивілізацій — східнослов'янської та східнороманської, у результаті чого тут відбувається активна взаємодія українських, молдавських та румунських культурних традицій. Констатуємо недостатню вивченість особливостей цього процесу, слід зазначити, що обов'язковою передумовою подолання такого стану має стати всебічний аналіз традиційної культури східнороманського населення сучасної України.

Це складне й актуальне завдання на прикладі матеріалів народного обрядового календаря взявся вирішувати молодий буковинський дослідник Антоній Мойсей. Автор представляє Чернівецький університет — регіональний науковий центр, який потужно досліджує проблеми етнографії Буковини та суміжних регіонів.

В основі обрядового комплексу кожного народу лежать магичні уявлення, які й забезпечують його функціонування. Тому спроба проникнути в сутність календарної обрядовості східнороманського населення Буковини через аналіз її магичної складової видається логічно обґрунтованою. Автор сконцентрував увагу на двох компонентах складних обрядодій: магичних обрядах у землеробському календарі та календарі дівочих ворожінь.

Визначаючи основні параметри об'єкта дослідження, автор трактує «магію» як сукупність прийомів і обрядів, що мають чудодійну силу, а «мантику» — як комплекс ритуальних практик, спрямованих на вгадування майбутнього. Під терміном «Буковина» А. Мойсей розуміє територію сучасної Чернівецької області України та Сучавського повіту Румунії як специфічну етнографічну зону українсько-румунсько-молдавських взаємовпливів.

Дослідник ґрунтовно підійшов до розкриття теми плювіальних обрядів (від латин. *pluvialis* — пов'язані з дощем). Він справедливо стверджує, що селянство намагалося вплинути на природу магичними практиками, витоки яких сягають дохристиянських часів. Тому основну увагу автор приділив вивченню найхарактерніших магичних обрядів плювіального спрямування, а також народних уявлень про природу й причини засухи та деяких інших метеорологічних явищ. Із цією метою було проаналізовано весь комплекс плювіальних звичаїв та обрядів східнороманського населення Буковини: прикмети, повсякденна плювіальна практика, обряди «калоян» (похорон засухи), «папаруда», постать соломонаря-гріндінаря в уявленнях народу, магичні практики відвернення дощу й граду. Зроблена загалом успішна спроба розкрити

певні аспекти духовного життя буковинського селянина шляхом аналізу міфічних уявлень про природу й причини метеорологічних явищ, які пояснюють генезис низки аграрних обрядів. Автор детально зупинився на характеристиці основних змін у плювіальних обрядах упродовж XIX–XXI ст., показав поступовий занепад їх магічно-культового значення під впливом християнської ідеології та суспільних трансформацій.

Цікавим є порівняльний аналіз святкування Синзиене у румунів і молдаван та Івана Купала в українців Буковини. Серед традиційних аграрних магічних обрядів східнороманського населення Буковини, які прискіпливо досліджував А. Мойсей, слід згадати також обряд, пов'язаний з культом рослинності – Дрегайка. Важливість опису цього дійства посилюється тим, що згаданий обряд зник упродовж XIX ст.

У народному календарі поряд зі скотарськими та землеробськими мотивами важливе місце посідає господарська та сімейна мантика. Автор довів необхідність розгляду ворожінь як самостійних обрядових дійств, спрямованих, зокрема, на покращення врожаю, збільшення приплоду худоби, зміцнення здоров'я тощо. Матримоніальні ворожіння є особливо змістовними й оригінальними, мають власну символіку та атрибутику. У монографії розглянуто святкові форми знайомства і міжстатевого спілкування молоді, показано місце матримоніальних ворожінь у народному календарі, подано класифікацію дівочих ворожінь за способом проведення. У полі зору дослідника опинилися оказіональні ворожіння, обряди з предметами домашнього та господарського вжитку, з ритуальними стравами й водою, ворожіння, пов'язані з рослинами, лічбою, тлумаченням поведінки тварин і птахів, випадковими словами, а також складні обряди з глибокою магічною основою, індивідуальні ворожіння та ін.

Праця має ґрунтовну джерельну базу: писемні джерела XV – першої полови-

ни XXI ст.; матеріали другої половини XVIII–XIX ст. з архівно-музейних установ України; інформація з відповідей на анкети окремих дослідників та наукових інституцій кінця XIX – початку XXI ст., етнографічних антологій другої половини XIX – першої половини XX ст., монографічних праць XX – початку XXI ст., присвячених етнографії Буковини, фольклорних збірок другої половини XX – початку XXI ст. Широко використано польові етнографічні матеріали, зібрані автором на території Чернівецької області України та Сучавського повіту Румунії впродовж 1997–2007 років. Загалом дослідженнями було охоплено 240 україномовних та румуномовних сіл Буковини.

У своїй монографії А. Мойсей поряд з етнологічними методами широко використав метод етнографічного картографування. Робота містить тринадцять карт, які дають чітке уявлення про ареали розповсюдження низки плювіальних і мантичних ритуалів східнороманського та українського населення Буковини.

У додатках подано тексти (в українському перекладі) двох народних карнавальних вистав за участю персонажів плювіальної обрядовості – «Гая» та «Папаруда». Сприйняттю фактологічного матеріалу сприяють іменний та географічний покажчики. Ілюстративний ряд репрезентовано інформативними фотографіями учасників сучасних обрядодій, ритуальних антропоморфних ляльок обряду калоян з різних районів Чернівецької області.

Монографічне дослідження А. Мойсея демонструє глибоке й усебічне розуміння важливих реалій побутової культури зони давніх міжетнічних контактів. Тим самим воно створює підґрунтя для використання етнокультурних традицій у збагаченні сучасного способу життя, гармонізації міжетнічних стосунків, унеможливлення конфліктів у національному розвитку України.